

ROGER DE ROBELIN

Ett fruntimmers bibliotek från frihetstiden

– Ulrika Lovisa Sparres boksamling på Åkerö år 1755

Denna uppsats tillägnas bokbandssamlaren Lars-Olof Tiderman.

TILL DE STÖRRE KVINNLIGA boksamlarna under 1700-talet hör hovfröknarna Margareta Magdalena Torstenson och Emerentia von Düben.¹ De ogifta kvinnornas bokinnehav framgår lätteligen av bevarade bouppteckningar. Men till sällsyntheterna hör att finna en bokförteckning tillhörigt ett gift fruntimmer då deras böcker inlemmas med mannens. Kunskapen om de gifta kvinnornas bokinnehav fås vanligen genom bevarade böcker med bokägarmärken i form av namnteckningar, bokstämplar och exlibris. C. M. Carlander har i sitt verk *Svenska bibliotek och ex-libris* identifierat en handfull gifta kvinnor som innehaft en boksamling under 1700-talet.² En av dessa är överhovmästarinnan, grevinnan Ulrika Lovisa Sparre af Sundby (Ulla Sparre), gift med boksamlaren och bibliofilen greve Carl Gustaf Tessin. Men hur stor hennes boksamling var har inte varit känt. Flera bokband märkta med hennes namnteckning, bokstämpel eller exlibris återfinns i allmänna och privata bibliotek. Forskningen har hittills inte brytt sig om denna fråga och godtagit att det så kallade Tessinska bibliotekets alla böcker, som omnämns i bevarade bokkataloger och auktionskatalogen från 1771 utslutande tillhört greve Carl Gustaf Tessin. Mycket är skrivet om Tessin som bibliofil.³

Nu kan vi genom en förbigången bokförteckning från år 1755 få veta lite mer om Ulla Sparres boksamling. Den är egenhändigt skriven av Carl Gustaf Tessin och innehåller 1252 bokband i huvudsak uppställda efter ägare och format. De första 406 banden tillhörde Carl Gustaf Tessin och de resterande 407-1252 hustrun. Detta framgår av en knappt

synlig not i marginalen: »NB. Alla dessa följande böcker äro min k. hustru tillhörig⁴«. Förteckningen ingår i ett inventarium över Tessins arbetskabinett i det nybyggda stenhuset på Åkerö och hade påbörjats den 28 augusti 1755.⁵ Böckerna hade överflyttats från biblioteket i Stockholm och förvarades vid detta tillfälle i en furubokhylla.⁶ De skulle sedan placeras i kabinettet innanför grevens sängkammare.⁷

Av förteckningen framgår med all tydlighet att Ulla Sparre inte i likhet med maken varit besatt av boksamlarlidelsen. Hela förteckningen vittnar om en boksamling med få äldre böcker. Flertalet titlar är från hennes samtid och handlar om de områden som särskilt intressade henne eller som varit nyttiga för hennes arbetsuppgifter. Förteckningen styrker den bild som framskymtar i bevarade brev och som tecknats både av maken i Åkerödagboken och av sentida forskare såsom Sigrid Leijonhufvud, Walfrid Holst, Gunnar von Proschwitz m.fl.⁸ Denna presentation av Ulla Sparres bokförteckning gör inte anspråk på att vara vetenskapligt bearbetad. Min förhoppning är att den skall komma till nytta för den pågående forskning som bedrivs inom litteratur- och kvinnohistoria.

ULLA SPARRE FÖDDES i Stockholm år 1711. Hon var dotter till grevinnan Stina Beata Lillie i hennes andra äktenskap med fältmarskalken greve Erik Sparre af Sundby. Redan i vaggan på sitt dop mötte hon sin blivande make, Carl Gustaf Tessin.⁹ Genom faderns franska meriter blev konung Ludvig XIV av Frankrike hennes gudfar, något som längre fram skulle rädda familjens ekonomi.¹⁰ Ulla Sparre växte upp i ett hem präglad av en mycket förmögen, stark och självständig mor, kallad »tjocka mostran«, som med kungligt tillstånd inte var satt under sin makes förmyndarskap.¹¹ Endast 13 år gammal blev Ulla Sparre den 25 februari 1725 förlovad med den 16 år äldre Carl Gustaf Tessin.¹² Två år senare, när Ulla fyllt 16 år, ingicks äktenskapet i Stockholm den 27 augusti 1727. Några veckor före bröllopet hade Ulla ärvt en mycket betydande förmögenhet efter sin mor, som dött i Tessins armar av samma sjukdom som hon själv skulle avlida i år 1768.¹³ Då Ullas förmögenhet var så mycket större än Tessins blev han skyldig, enligt lag och 1644 års stadga, att i morgongåva ge henne både Tessinska palatset på Slottsbacken med alla dess möbler och tillhörigheter samt det fäderneärvda Boo sätesgård på Värmdö mm.¹⁴

På grund av Ullas unga ålder vid giftermålet blev Carl Gustaf Tessin hennes läromästare. Man kan säga att han blev hennes Pygmalion.

I barndomshemmet, i det Stenbockska palatset på Riddarholmen, fanns givetvis ett välförsett bibliotek som tillhört Ullas mor. Detta var

till större delen ärvt efter riksmarskalken greve Johan Gabriel Stenbock med tillökningar från hennes första äktenskap med baron Carl Philip Sack och med hennes egna inköp. Biblioteket ärvdes och förvärvades i sin helhet av Ullas halvbror, kanslirådet friherre Johan Gabriel Sack. Sannolikt hade dock Ulla Sparre ett flertal egna böcker med sig i boet.

Ulla Sparre hade liksom sin make goda språkkunskaper, vilket var ovanligt vid den här tiden. Detta kom väl till pass i hennes kommande roll som diplomathustru, vid Tessins beskickningar till Wien 1735-36, Paris 1739-41 och Berlin 1744, och som riksrådinna, samt i hennes tjänst vid hovet.¹⁵ Jämte det svenska språket var Ullas modersmål franska, men hon tycks även ha behärskat tyska, engelska och italienska.¹⁶ Inför sin och makens överfart till England och korta vistelse i London år 1729 hade båda tagit lektioner i det engelska språket i Paris.¹⁷ Enligt Carl Gustaf Tessins bevarade kassabok 1735-36, i 4:o-format med Ulla Sparres exlibris, betalade Tessin en italiensk språkmästare för en månads undervisning av både hustrun Ulla och Tessins systerdotter Brita Stina Sparre inför deras resa till Venedig samma år. Han inköpte även en italiensk grammatik (kat. nr 779).¹⁸

Däremot behärskade Ulla inte latin. Den omtänksamme maken, som alltid trodde att han skulle dö före hustrun, översatte några äldre handlingar på latin till svenska: »Som jag wet att min k. hustru gärna läser forna dags handlingar, och denna [dag]boken, med guds hielp, kommer, efter min död, i hennes händer, ty will jag hastligast öfversättia dessa brefwen.«¹⁹

Redan vid äktenskapets ingående tycks Tessin ha gjort en arbetsfördelning där Ulla Sparre fått sköta en del av hushållsekonomin i stads- och lanthushållet. I boksamlingen fanns ett särskilt inbundet generalinventarium (kat. nr 1235) upprättat 1729 över sätesgården Boo på Värmdö. Vidare ett antal husapoteksböcker (kat. nr 441, 799), kokböcker (kat. nr 411, 419, 449, 480, 511, 516, 577, 808, 822, 837, 1143 och 1149), varav ett i manuskript som tillhört Tessins mor (kat. nr 1156).²⁰

Ullas intresse för djur och natur, som hon delade med maken, syns även av bokförteckningen. Under bröllopsresan 1728-29 till Paris och London inköptes till Ulla en papegoja. Under vistelsen i Wien 1735-36 inköptes två näktergalar och fyra kanariefåglar samt två små mopsar (kat. nr 447, 465, 470). Hon var även den som skötte herbariet och örter inplanterande på Åkerö (kat. nr 483, 695, 769, 802). Ett annat stort gemensamt ämnesområde var medicin och sjukdomar.²¹ Ett flertal nyttiga böcker i ämnet ägdes av Ulla (kat. nr 428, 491, 810) och ett manuskript (kat. nr 1173).

Plansch ur *Livre de plantes, fleurs et fruits*, Paris 1736 (Kat. nr 1224), kolorerad av Ulla Sparre.

Från både mödernet och fädernet hade Ulla ärvt en konstnärlig talang. Under sin vistelse i Paris 1739–41 uppmuntrades hon av maken och mottog undervisning i pastellmåleri av konstnären Gustaf Lundberg. Ett flertal pastellporträtt av henne är kända. Hon har även handkolorerat några vackra gravyrer i bokverket *Livre de plantes, fleurs et fruits*, Paris 1736 (kat. nr 1224). I bokkatalogen för Åkerö 1756 har Tessin antecknat vid denna titel: »42 kåpparstycken, hwaribland några äro illuminerade af grefwinnan Tessin.»²² Detta exemplar finns numera i Kungl. biblioteket. Ulla har avbrutit arbetet och endast ett fåtal planscher är helt färglagda. I boken har hon

kvarlämnat papperet varpå hon har provat de blandade kulörerna.

Trädgårdsskötsel och växtodling var ett annat stort intresse, som Ulla Sparre aktivt utövade, särskilt på Åkerö. Hon fick i present av sin make både en vattenkanna och andra praktiska trädgårdsverktyg, som förvarades i hennes kabinett.²³ Ett stort antal böcker vittnar om hennes intresse (kat. nr 452, 456, 493, 804, 839, 1236).

Redan på 1740-talet hade Ulla blivit intresserad av personhistoria och börjat samla porträtt av berömda personer. Hon gjorde bl. a. avskrifter av äldre journaler och beskickningsrelationer.²⁴ Hon förvärvade även några så kallade stamböcker (kat. nr 821, 836, 850, 886, 908). I ett brev berömmar Tessin hennes personminne med följande ord: »Om Ni erinrar Er dem, kan Ni väl få mig att minnas. Det finns inte något underbarare historiskt lexikon än Ert minne.»²⁵ Detta intresse återspeglas även i hennes boksamling (kat. nr 643, 816, 823, 841, 1015, 1033, 1053, 1077, 1200, 1219, 1246). Det skulle dröja fram till år 1762, innan hon på allvar började att skriva i två volymer i 4:o-format »namnkunnige mäns por-

trätter».²⁶ »Ett nyttigt tidsfördriv, angenämare än Stockholmsvisiter« utbrister Tessin.²⁷ Dessa två volymer, senare bundna i röd maroquin med guldsnitt, finns idag i Nationalmuseum.²⁸ Han uppmuntrade henne och lät för- eviga detta med att låta husmålaren Olof Fridsberg måla en nätt liten interiörbild med grevinnan sittandes vid sitt skrivbord i sitt arbetskab- inet med pennan i handen under arbete med detta lit- terära verk. Hennes ansikte är målat efter Gustaf Lund- bergs pastell som spegelvänts. På bilden ser vi två golvbok- hyllor med vardera 8 hyllplan och Tessins praktiska gröna ripsband för att skydda böck- erna mot damm och samti- digt ge ett lugnt helhetsin- tryck med jämnhöga bokbandsryggar. Dessvärre är böckerna inte upp- räknade i Åkeröinventarierna, utan Tessin hänvisar till bokenkatalogen, som dock inte ger någon vidare upplysning om vilka av hennes bok- band som står i hyllorna. Av bilden kan antalet böcker uppskattas till omkring 400 i 4:0-format och ett tjugotal folianter. Året därpå berättar Tessin: »Hon skriver över de porträtter hon samlat, jag är hantlangare, giver anledning på böcker, dem jag upletar.«²⁹ Ulla Sparre hade vid denna tid blivit allt mera orörlig och överviktig varför den spänstige Tessin fick löpa över till biblioteket som numera var inrymt i den ny- byggda norra flygeln.

Olof Fridsberg: Grevinnan Tessin, Ulrika Lovisa, f. Sparre af Sundby i sitt kabinet på Åkerö, 1762. Foto: Nationalmuseum.

GREVINNAN TESSIN blev inte ett så kallat »lärt fruntimmer« i dess sämsta bemärkelse, sådana som Tessin avskydde. I ett brev till hustrun 1741 skriver han: »Akta Er väl, min Fru, för att bli en sådan där som man kallar ett lärt fruntimmer! Edert goda intellekt och Edert sunda förnuft kommer att bevara Er från det.«³⁰ Genom ett långt harmoniskt äkten-

skap hade Ulla tillägnat sig makens bibliofila kunskaper och utvecklats till en litterär och intelligent kvinna med en ovanligt modern uppfattning om bl. a. kvinnans roll i samhället. I sitt företal till »namnkunnige mäns porträtter« framgår att hon själv svarade för reflexionerna till porträtten. Sigrid Leijonhufvud skriver att Ulla Sparre »framkastar det antagandet att skönlitterära arbeten – »les ouvrages de génie et d'agrémens' – frukter av ett sysslöst liv, borde vara ett apanage efter kön«. Ulla skriver: »Ha icke männen sin ära, sina värjor, sina domarmantlar, sin politik, sitt lantbruk etc? Jag måste erkänna att det bär mig emot att se något sådant som franska akademien, fulltaligt samlad. Det är en verklig usurpation, den borde vara sammansatt endast av kvinnor; men de nedriga männen ursupera allting, det förvånar mig att de lämna oss sländan och synålen kvar. Nå, vi måste föreställa oss, till dess vår tur kommer att stifta lagar. Då få vi tillfälle att låta dem pröva på vad som menas med den starkares rätt.«³¹ Till skillnad från Sigrid Leijonhufvud anser jag att hon menade allvar med denna emancipationspredikan. I likhet med Tessin var hon medveten om att hon skrev för eftervärlden. Hennes kritiske make läste sannolikt allt vad hon skrev på samma sätt som han lät Ulla läsa sina egna betraktelser i Åkerödagboken: »När jag råkat skrifwa något, som jag tror wara godt, så löper jag straxt och läser det för min k. hustru, såsom en tillförlitlig domare.«³²

Ulla läste även skönlitterära verk. En av hennes favoritböcker var Marivauxs *Marianne*, som inte finns med i denna bokförteckning på Åkerö 1755. Då hon var på Sundby sommaren 1741 läste hon den på nytt, men saknade de tre band som tillkommit. Tessin sände henne dessa från Paris, men när de anlände var de vattenskadade. Ulla utbrister i ett svarsbrev: Ack mina stackars böcker, mina vackra böcker! De se icke ut som böcker utan som riktiga trasor, jag har all möda i verlden att kunna läsa dem, så fläckiga och söndriga äro de. Vi kastade oss dock över de tre tomerna av *Marianne* med en så utomordentlig iver, att vi blevo överraskade att så snart befinna oss vid slutet.«³³

NÄR DEN STORA KATASTROFEN för den förre regeringschefen Carl Gustaf Tessin inträffade år 1754, då brytningen med kungaparet och hovet var ett faktum, hade makarna Tessin redan i flera år längtat efter att få dra sig tillbaka ifrån offentligheten. Den gällande planen var att flytta till den sedan år 1748 ägda sätesgården Åkerö i Södermanland, där man redan påbörjat att uppföra en ny stenbyggnad för deras ännu omfattande samlingar av konst, porträtt, konsthantverk och möbler. I ett annat sammanhang har Tessin uttryckt sin vision »Gode Gud, vad vi

skulle inrätta oss snyggt och angenämt! Möbler! Böcker! Tavor!«³⁴ För den stora boksamlingen hade man planerat ett särskilt biblioteket i den tillkommande norra flygeln, som även skulle vara makarnas vinterbostad. Vid samma tid och i samma anda hade Tessins svägerska, grevinnan Eva Bielke, efter sin makes död 1751, inrättat ett ansenligt och utvalt bibliotek med en bokförteckning upprättad 1754 på det av henne instiftade fideikommisset Bergshammar i Södermanland.³⁵

Ulla Sparre var solidarisk med maken och tog avsked från sin tjänst som överhovmästarinna och avstod även från sin ekonomiska rätt till pension. I en reflektion några år senare skriver Tessin: »Min k. hustru lär wara enda exempel på en hofmästarinna som, utan pension, gådt ifrån hofwet, samt alltid sedan blifwit onådigt bemödt. Mån icke hennes beslut att följa sin Mans öde förtiente estime och beröm?»³⁶ Julafton 1754 gav Tessin, som en uppmuntran, Ulla Sparre några böcker om natur och fåglar (kat. nr 427, 1199) och om anläggande av växthus för vinterträdgårdar (kat. nr 482) samt en bok om sidentyger (kat. nr 482).

GREVEPARET RÄTTADE MUN efter matsäcken och Tessin skriver 1759: »Jag wet eij af något öfwerflöd [---] I kläder är min utgift föga eller ingen: Jag kiöper hellre böcker änn grannlåt. Min dygdiga hustru qwäljer mig eij wid hwart ombyte af mode. Snygghet är wår prakt, wänlighet wår wälplägnad, och ordentlighet wårt tidsfördrif.»³⁷ Ekonomin blev än mera ansträngd och Tessins oro för hustruns framtid var mycket stark. Han var med ålderns rätt övertygad om att han skulle avlida före hustrun och förberedde henne därför för änkeståndet. Vid samma tid inköptes Johan Törnemens *Försök af bokhållnings-läran* (kat. nr 497). Carl Gustaf ville uppenbarligen förbereda hustrun att ensam kunna administrera lantgodsens (Åkerö, Läckö kungsgård och Hällekis) skötsel (kat. nr 767, 771, 781) av såväl anställda (kat. nr 765) såsom ekonomibyggnader (kat. nr 501), djurhållning (kat. nr 488, 518, 740, 770, 799, 803), åkerbruk, vallodling och trädplantering (kat. nr 484, 495, 766, 775), textiltillverkning, orangeri och trädgårdsodling med rotfrukter, sallader, fruktodlingar mm. Tessins förebild var grevinnan Ebba Brahe till Läckö, död 1674. Tessin kände två lika »städiga, ordentliga, och upmärksamma« änkefruar, nämligen sin svägerska grevinnan Eva Bielke och hennes dotter friherrinnan Christina Sack, »som bägge, under egen uppsigt, och förnuftigste hushåldning, hålla hwad öfwer deras widlyftige Comptorer, och till pricka wette inkomster, utgifter, skulder och fordringar, samt ega deras egenhändig controler och anotations Böcker.»³⁸

Främst av ekonomiska skäl kvarstod Tessin som riksråd och kansler

för Åbo akademi. Den efterlängtrade pensioneringen fick vänta. Först år 1761 tog han avsked från sina kvarvarande ämbeten och avyttrade sitt Stockholmshem för att slutgiltigt flytta till Åkerö. Han insåg dock att han måste fortsätta att avyttra delar av sina dyrbara samlingar. Redan 1749 hade han varit tvungen att sälja den stora konstsamlingen till konung Fredrik I.³⁹ När det gällde den omfattande boksamlingen insåg Tessin, att han inte kunde frångå sig vare sig sina egna eller hustruns möjligheter till ett välförsett bibliotek. Den mest värdefulla delen av boksamlingen var den del som tillhört fadern, Nikodemus Tessin. Dennes ansevärda bibliotek, som i huvudsak bestod av litteratur inom hans egna områden såsom arkitekt och hovman, hade utökats av Carl Gustaf, som fortsatt i faderns spår. Vid överstemarskalken Tessins död 1728 ärvde sonen Carl Gustaf två fjärdedelar av biblioteket och löste ut de två systrarnas vardera fjärdedelar. År 1757 omnämner Tessin att han haft en revers på 9 000 daler kmt utställd på svågern, landshövdingen friherre Fredrik Sparre, för dennes hustrus andel i faderns bibliotek.⁴⁰ Ännu i slutet av år 1761 hade Tessin inte betalat sin kvarvarande skuld på 3 000 daler kmt som nu var överlåtten till systersonen Fredrik Sparre.⁴¹

SOM ETT FÖRSTA LED i framtidsplanerna insåg Tessin att han måste avyttra biblioteket och i första hand de delar som tillhört fadern och som ansågs värdefullast. Han varken kunde eller ville frånta hustrun nöjet att fortsättningsvis få läsa sina böcker. Redan när Ulla Sparre antog utnämningen till överhovmästarinna hade hon villkorat att hon skulle ha rätt till tre månaders semester under sommaren.⁴² Nu när hon var befriad från hovet kunde hon vistas längre och oftare vid Åkerö. Tessin ville dessutom, om han kunde, snarast gå i pension.

DET TESSIN-SPARRESKA BIBLIOTEKET omfattade närmare 10 000 band vid denna tid, enligt en bevarad hyllförteckning upprättad 1754.⁴³ Böckerna var fördelade med huvudparten i våningen i Hessensteinska palatset på Riddarholmen i Stockholm, en mindre del – 1 114 böcker – på Läckö slott, som han och hustrun fick år 1752 i förläning på livstid,⁴⁴ samt ett fåtal böcker på Åkerö. Han påbörjade 1754-55 en första utflyttning av de böcker som skulle bilda ett nyttigt och angenämt bibliotek på Åkerö.

Sommaren 1756 hade riksrådet Tessin lagt statsangelägenheterna, politiken, gräl och bekymmer »inom lås och nyckel« i sitt arbetskabinett och flyttat ner till Åkerö. Han utbrister i sin dagbok - »i staden äro

wi män: På landet barn«. I samband med färdigställandet av stora stenhuset, då Tessin var i full verksamhet med att sysselsätta sina hantverkare för inredningen av rummen, skulle även den växande boksamlingen vårdas. Under Tessins kommando stod en tapetmästare, en väverska, en kakelugnsmakare, en förgyllare, en målare, en smed, en snickare och tre timmermän.⁴⁵ Därutöver hade Tessin anlitat bokbindaren Thomas från Stockholm, som skulle utföra bokvården av bibliotekets band.⁴⁶ Han arbetade hela hösten och vintern på Åkerö fram till Tessins inflyttning till Stockholm den 7 februari året därpå, då Thomas erhåller både avräkning på kostpengar och lön.⁴⁷ Inför hemfärden ställde Tessin sin Cicero på sin hylla igen, sedan den på nytt i flera dagar hade förnöjt och undervisat honom.⁴⁸ Han antecknar i dagboken - »Farwäl mitt täcka, mitt liufwa, mitt lena, mitt nöysamma Åkerö! Nu går jag till det ömma och ansvariga Embetet, hwilket Guds försyn mig tilldelt hafwer. Mitt samwete är tryggt eij af förhäfdelse, utan efter nogaste ransakning.«⁴⁹

I det Tessin-Sparreska biblioteket fanns det en hel del böcker och skrifter i flera exemplar. Men även i Ulla Sparres enskilda boksamling fanns sådana dubletter. Orsakerna kan vara många. I vissa fall kan det säkert förklaras med att både hon och maken fått ett eller flera exemplar av författare som de haft en särskild relation till. Som exempel kan nämnas att åtskilliga skrifter av botanikern Carl von Linné ingick i både Tessins och Ulla Sparres samlingar. Han uppmärksammades tidigt av greve Tessin och levde till och med en kort period i det Tessinska hushållet på Slottsbacken. Givetvis var det naturligt att allt småtryck som delades ut i samband med hovfester och ceremonier tillföll makarna Tessin i minst två exemplar.

PÅ ÅKERÖ FANNS, enligt flera inventarieförteckningar, både ett litet tryckeri med tillhörande verktyg och typer samt flera bokbinderiverktyg. I Ulla Sparres bouppteckning 1769 omtalas bl.a. två stora bokbindarsaxar av järn, två bokbindarstämplor med svarvade träskaft, 10 stycken graverade bokbindarstämplor av metall, en metallmaskin med skruv att stämpla bokstäver med, en så kallad guldkniv av järn, en cirkel av järn, en bokbindarkniv, en liten järncirkel, en liten metalltrissa, två trälådor med blybokstäver, en hammare med svarvat skaft, fem krusiga metallmaskiner till bokbinderi och tretton böcker med bokbindarpapper samt nio bokpressar med träskruvar.⁵⁰ I Carl Gustaf Tessins bouppteckning 1770 uppräknas i fataburen en bokbindarpress värderad till 1 daler kmt, en liten platt fyrkantig låda av valnötsträd, varuti är en liten boktryckarverkstad värderad till 6 daler kmt och en boktryckarlåda

av ek med fodral, utan stilar värderad till 1 daler kmt och 16 skilling.⁵¹ Vidare i rummet innanför greve Tessins sängkammare, dvs. kammar-tjänarens kammare, omnämns en bokbindarpress av ek med inläggningar i svart ebenholts som värderades till 24 daler kmt.⁵² Av bevarade räkenskaper framgår att bokbindaren Christopher Schneidler i Stockholm fortsättningsvis användes för böckers inbindning, men att även bokbindare i Linköping utförde smärre uppdrag.

Den 19 oktober 1756 påbörjade Tessin en egenhändigt skriven bokförteckning över Åkeröbiblioteket – uppställd efter format – som avslutades redan den 18 december samma år. Av denna framgår det att Tessin glömt att biblioteket inte enbart bestod av hans egna bokband utan även innehöll hustruns boksamling. Först när han har skrivit in titel »Förteckning på mina böcker wid Åkerö [---] 1756« inser han sitt misstag och stryker ordet »mina« så att titeln korrekt blir »Förteckning på böckerna wid Åkerö [---] 1756.«⁵³

UNDER DE FÖLJANDE ÅREN fortsätter Tessin att urskilja de böcker som skulle till Åkerö. Han överförde även böcker från Läckö. I januari 1758 har hans inspektor vid Hällekis transporterat 4 packlådor med Tessins samling av resebeskrivningar och litteraturhistoria från Läckö.⁵⁴

Försäljningen av en del böcker och gravyrssamlingen till kronprinsen 1757 förslog inte, utan Tessin förhandlar på nytt med riksrådet Scheffer om en ytterligare försäljning av det övriga biblioteket 1758. Han skriver bl.a.: »Mine böcker äro den kiäraste del af mina öfwerlefwor; men jag är under den trånga belägenhet, att ett öga måste rifwas ut, om jag will, på någon tid, behålla det andra.«⁵⁵ Han begärde 90 000 daler kmt, vilket bifölls i Rådet.⁵⁶ Städningen av biblioteket fortsatte. De böcker som ej fanns i den upprättade försäljningskatalogen till Scheffer var undantagna från köpet: »och giöre ett wackert förråd, som qwarblifwa wid Åkerö, till min k. hustrus bruk och tidsfördrif.«⁵⁷ Detta löfte bröts och Tessin blev tvingad av kungafamiljen att fortsätta att avhända sig böcker från Åkerö. Vid hans död 1770 hade ännu inte alla återstående böcker levererats till kronprinsen.⁵⁸

Av de bevarade kassaböckerna och dess avskrifter i Åkerödagboken framgår det, att Tessin fortsatte att förvärva både nyare och äldre litteratur till Åkeröbiblioteket. Dessa köptes från boklådor och auktioner både i och utom Sverige. Konstnären Alexander Roslin förmedlade flera inköp och inbindningar av böcker i Paris.⁵⁹

Tessin ägnade även tid åt att läsa olika typer av bokförteckningar som kom i hans väg då det kunde hända att han upptäckte helt okända

böcker som till exempel *En ny Trägårds Bok* utgiven i Stockholm 1643 i 8:0-format. Tessin noterar: »Har varit mig hit till dags obekant. Vår Trägårds skötsel ligger ännu i linda, ehuru vi ibland herrar Riksens Råd egt 3:ne märckel. efterdömme. 1. H. gr. Gustaf Bonde uti Trädansning, 2. H. gr. Taube uti Legumers wård, 3. H. gr. Törnflycht i orangeriets rycht.«⁶⁰

CARL GUSTAF TESSINS SAMLARMANI kunde inte helt tyglas och han började bl. a. att förvärva disputationer och gamla editioner. Han utbrister 1758, då han under sin vistelse i Gävle fått nys om doktor Bromans efterlämnade bibliotek i Hudiksvall att: »Det går mig som markattorna, som glömmer bort dantzen, när nötter strös för dem. Så snart jag hör talas om rara böcker, så förgäter jag min fattigdom. Jag jagar nu efter några åt Hudiksvalls tracten.«⁶¹

Han skriver vidare när han återkommit till Stockholm den 7 februari: »Gubbar umgås gärna med gubbar, det märker jag af den Editione-mania /:att jag den så nämna må:/ som intagit mig, att på gamla dagar sambla gamla Editioner. Mån denna samblingen ej betyda en god ah-ning, att mina öfwerlefwor snart skola samblas och förwaras? Min hog leker ej just på mögel och unkna pappers wärck, men jag älskar att rädda dem som äro i nöd, och våra gamla editioner löpa fara att låckas ifrån fädernesbygden.«⁶²

Efter den andra försäljningen av böcker till kronprinsen och fortsatta överflyttningen av böcker till Åkerö konstaterar Tessin att hans bibliotek i Stockholm reducerats till en disputationshylla. Han beklagar sig med orden »Herrans wilja är, att jag ej på ålderdomen får nyttia, hwad jag i ungdomen samblat: Min höst är kulen, min winter hård; En annans åraslut är lätt.«⁶³ Tessin hade nyligen av assessor Wessman köpt 708 disputationer rörande svenska handlingar för 300 daler kmt. Till-sammans med de som redan fanns på Åkerö utgjordes samlingen av 914 disputationer. Dessa infördes i en egenhändigt förd förteckning *Catalogus Disputationum et orationum Historiam et Res Svi Gothorum illustrantium* [–]. De indelades efter formaten och efter alfabetet efter initialbokstäverna på respondentens tillnamn.⁶⁴ Samma år ordnade han själva samlingen som bands in av Christopher Schneider i 46 band.⁶⁵ De 304 dubletterna av disputationer lämnade Tessin till bokauktionskammare vid Stockholms auktionsverk.⁶⁶

ULLA SPARRE HADE redan i Paris omkring 1740 uppvaktats med ett ex-libris stucket i koppar av gravören Jean Eric Rehn för att kunna märka sina böcker. Det är dekorerat med hennes fulla grevliga vapen (Sparre

Exlibris för Ulrika Lovisa Sparre, omkring 1740, konstnär Jean Eric Rehn, Kungl. biblioteket.

Bokstämplar för Ulla Sparre, Kungl. biblioteket.

af Sundby) med sköldhållare och namnet V. SPARRE under, sign. Jean Rehn sculp. Kopp-arplåten hade tydligen förkommit och efter detta exlibris graverade Per Floding en ny kopp-arplåt omkring 1754. I detta exlibris blev vapnet spegelvänt med namnet U. SPARRE under, sign. P. Floding sculp. I Carl Gustaf Tessins bouppteckning omnämns kopp-arplåten till det sistnämnda exlibriset med åtskilliga avtryck.⁶⁷ Förutom användandet av exlibris stämplade hon ULRICA LOVISA SPARRE eller ULRICA LOUISE SPARRE eller U. L. S. i guld på bokpärmarna. Åtskilliga bokband har påträffats med dessa stämplor.⁶⁸ Vid greve Tessins dödsbädd 1770 i hustruns sängkammare låg hustruns praktfullt inbundna psalmbok med sammetspärmor, spännen och beslag av silver, på ena pärmen hennes inbundna namn och på den andra grevliga sparreska och tessinska vapnen.⁶⁹

ÄVEN CARL GUSTAF TESSIN brukade två exlibris i kopp-arstick. Det ena enbart med det grevliga tessinska vapnet och det andra med det grevliga tessinska vapnet med vapentäcke och ordnarna under och hans namnteckning Carl G: Tessin. Kopp-arplåtarna förvarades i grevens förmak vid bouppteckningen 1770 och till det sistnämnda fanns åtskilliga avtryck.⁷⁰ Exlibriset för vilket han betalade 24 daler kmt hade beställts av Tessin år 1760 hos gravören Erik Bergquist vid Vetenskapsakade-

mien. Samtidigt betalade Tessin för 1 000 avtryck à 3 daler per 100 st, totalt 30 daler kmt.⁷¹ I bouppteckningen omnämns även hans bokstämpel i mässing med hans namn Carl Gustaf Tessin instuckit och försett med träskaft.⁷²

GREVINNAN ULRIKA LOVISA SPARRE avled på Åkerö i december 1768. I bouppteckningen antecknades endast att hennes böcker i biblioteket utgjorde en kostbar samling, som värderades till det minsta 42 000 daler kmt enligt en särskilt författad bandhäftad katalog.⁷³ Genom ett redan år 1732 skrivet testamente ärvde Tessin hustruns kvarlåtenskap i dess helhet. Året därpå 1769 omnämner han en tidigare ägd stambok ur hustruns boksamling (kat. nr 850) som sin egen.⁷⁴

Tvärtemot vad han trodde överlevde Tessin sin hustru med drygt ett år och avled, som han önskade, i samma säng som hustrun i januari 1770. Av Carl Gustaf Tessins bouppteckning framgår det att den ansenliga samlingen av böcker, som enligt Tessins anteckningar utgjorde ett antal mellan 6-7 000 volymer, redan genom hans försorg var nedlagda i packkistor för transport till Stockholm. Systersonen Fredrik Sparre, som förvaltade det konkursmässiga dödsboet, antecknade i bouppteckningen att han i Stockholm skulle författa och låta trycka en värderings- och försäljningskatalog. Boksamlingens värde skulle införas i den bouppteckning som skulle upprättas över det lilla som fanns i Stockholm. Böckerna såldes året därefter år 1771 genom Stockholms auktionsverk.⁷⁵ Till de nu kända antalet av minst 845 band som Ulla Sparre ägde 1755, förutom det okända antalet böcker som fanns i Stockholm och på Läckö slott, kan man med säkerhet antaga att hennes boksamling utökades under åren 1755-1768. Med hur många titlar blir dock tills vidare en öppen fråga.

- 1 Slottsarkivet, Övre Borgrätten, F IIa:2, Bou. N:o 14, Margareta Magdalena Torstensson, År 1747; Ibid, Övre Borgrätten, F IIa:1, Bou. fol 1, År 1743 [---] kammarfrökens, högwälborna friherrinnans Emerentia von Dübens inventarium.
- 2 Carlander, C. M., *Svenska bibliotek och ex-libris*, II, Stockholm 1904, s. 131 Maria Elisabeth Stenbock, s. 191 Anna Elvia, s. 225 Annicka Rhejn, s. 436 Lovisa Ulrika Sparre, s. 527 Catharina Ebba Horn, s. 571 Wilhelmina Staël von Holstein, s. 647 Hedvig Gustava Modée, s. 799 Hedvig Ulrika De Geer-Dohna.
- 3 Ibid., s. 324-331; Jfr Lindberg, Sten G., »Kunnig och kräsen. Om vårt 1700-tals störste bibliofil Carl Gustaf Tessin«, *Biblis* 1962, s. 46-55; Idem, »Bibliofil och belesprit, Carl Gustaf Tessin och konsten«, *Nationalmusei årsbok* 1970, Stockholm 1970, s. 95-126; Idem, »Boksamlarna gjorde biblioteket, Några 1600- och 1700-talssamlingar som bildar huvuddelen av Kungl. biblioteket«, *Biblis*, 1976, s. 110-115; Ridderstad, Per Soldan, *Konsten att sätta punkt*. Diss. Stockholm 1975; Idem, »Kring några småtryck i Ericssbergsarkivet«, *Biblis* II/12. Stockholm 2000, s. 54f; Idem, »Tessin i tidens typografi - om grafisk

- form vid 1700-talets mitt». *Carl Gustaf Tessin, kulturpersonen och privatmannen 1695-1770*, Stockholm 1995, s. 183-214; Lundström, Lillemor, »Hovfester, festböcker och familjen Tessin«, *Biblis* 26, Stockholm 2004, s. 38-57.
- 4 KB, Hs, Åkeröarkivet, L 82:2:3, vol 3 C. G. Tessins inventarier, fol 231-268.
 - 5 Ibid., fol 209.
 - 6 Ibid., fol 216.
 - 7 Tessin antecknar: »NB. dessa böcker böra eftersees i generala Cataloguen, och de som där eij igenfinnas böra här till deras pris utföras. NB. de som eij till format utsättias äro min.form«. Ibid., fol 216.
 - 8 Leijonhufvud, Sigrid, *Omkring Carl Gustaf Tessin*, del I-II, Stockholm 1917-18; Idem, *Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökrets*, del I-II, Stockholm 1931-33; Holst, Walfrid, *Carl Gustaf Tessin, en grandseigneur från det XVIII:de seklet*, Uppsala 1936; Proschwitz, Gunnar von, *Carl Gustaf Tessin i Paris, konst och politik*, Stockholm 2002.
 - 9 KB, Hs, Åkerödagboken 1767, L 82:1: 25 fol. 736.
 - 10 RA, Ericssbergsarkivet, Carl Gustaf Tessins samling, vol,1, bunt1, C.G. Tessin, utg. konc. o. skrivelser 1723-1769; Promemoria daterad Åkerö den 28 november 1766. Detta fadderskap bidrog enligt Tessin till att han och hustrun erhöill pension från Frankrike.
 - 11 Leijonhufvud, Sigrid, *Erik Sparre och Stina Lillie*, Stockholm 1911.
 - 12 KB, Hs, Åkerödagboken 1758, L 82:1:4, fol 340.
 - 13 KB, Hs, Åkerödagboken 1768, L 82:1:26, fol 110.
 - 14 RA, Ericssbergsarkivet, Carl Gustaf Tessins samling, volym 1, bunt 1, C. G. Tessins, utg. konc. o. skrivelser 1723-69, Morgongåvobrev. daterat Stockholm d. 27 Augusti 1727, Carl G. Tessin, LS.
 - 15 Tessin behärskade 8 främmande språk; franska, italienska, tyska, holländska, spanska, engelska och latin. Tessin mor talade väl franska, tyska och italienska. KB, Hs, Åkerödagboken 1761, L 82:1:12, fol 454.
 - 16 Leijonhufvud, Sigrid, *Omkring Carl Gustaf Tessin*, band I, Fru Grevinnan Ulla och Fru Grevinnan Augusta, Stockholm 1917, s. 6.
 - 17 RA, Tessinska samlingen, vol. 7 E 5720, Carl Gustaf Tessins räkenskaper 1728-29.
 - 18 KB, Hs, Åkeröarkivet, deposition från Nationalmuseum, Carl Gustaf Tessins kassabok 1735-36, fol 17 Till min k. hustrus [utgifter], Majj. [1736] d. 9. Italienska språkmästaren för en månad 8-20 och fol 24 Till Brita Stinas [utgifter], Majj. [1736] d. 9. Språkmästare Italienska för en månad 8-20. Brita Stina hade även erhållit lektioner i tyska språket och en tysk grammatik. Ibid fol 23, Aprilis. [1736] d. 27. Språkmästaren 1. mån. 8-20, 1. Grammatica 1-4.
 - 19 KB, Hs, Åkerödagboken 1757, L 82:1:3, fol 856.
 - 20 Se KB, Cod. Holm. U 401 xeroxkopia av bokenkatalogen 1754 under quarto, nr 60: »En handskrefwen hushålds bok, på allehanda confiturer, Liqueuerer, hus Curer etc. NB har warit min sal. moders gref:ns Hedwig Eleonora Stenbocks«.
 - 21 Om läsandet av medicinsk litteratur skriver Tessin 1767: »Siuklingars wanliga text är Medicinen, så är den ock min. jag läser om aftnarna med girughet le Recuil periodique d' observations de Medecine de Chirurgie et de Pharmacie. Menniskians elände är mångfallt. Creaturen äro lyckligare att de eij förmår läsa: hwad skulle de wäl tänka, om de endast genomögnade Stina (Kajsa) Wargs kokbok? de sammansatte sig wisseligen att utdöda det glupska menniskioslägtet, som kryddar och pepprar diurkiöttet, at reta sig till mera appetit; dock, herren är deras hämnare: Strupen dödar mer folck än swärdet«. KB, Hs, L 82:1:31, Åkerödagboken 1767, fol 1621f.
 - 22 RA, Ericssbergsarkivet, Carl Gustaf Tessins samling, vol.1, bunt 2, Förteckning på [(mina)struket] böckerna vid Åkerö med lindrigast åsatta värde d. 19 Octob. 1756 slutit d. 18 Decemb. 1756; kat. nr 19.
 - 23 KB, Hs, Åkeröarkivet, L 82:2:3, vol. 3. C G Tessins inventarier fol 911. RA, E5747, Julklappar 1752.
 - 24 Leijonhufvud, Sigrid, *Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökrets*, del II, I aftonsvalka, Stockholm 1933, s. 70.
 - 25 Proschwitz, Gunnar von, *Carl Gustaf Tessin i Paris, konst och politik*, Stockholm 2002, Brev 46, Carl Gustaf Tessin till Ulrika Lovisa Sparre, Paris den 2/13 oktober 1741, s. 200.
 - 26 KB, Hs, Åkerödagboken 1762, L 82:1:16, fol 1229. Jfr Leijonhufvud, Sigrid, *Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökrets*, del II, I aftonsvalka, Stockholm 1933, s. 69ff.
 - 27 KB, Hs, Åkerödagboken 1762, L 82:1:16, fol 1229.
 - 28 Nationalmuseum, Stockholm, NM 146/1960, Ulla Sparre, TOM. I-II «PORTRAITS DES HOMMES JLLUSTRES, AVEC UN ABREGÉ HISTORIQUE DE LEURS VIES: PAR MAD:me LA C:sse TESSIN«.
 - 29 KB, Hs, Åkerödagboken 1763, L 82:1:17, fol 47.
 - 30 Proschwitz, Gunnar von, *Carl Gustaf Tessin i Paris, konst och politik*, Stockholm 2002, Brev 53, Carl Gustaf Tessin till Ulrika Lovisa Sparre, Paris den 28 november/8 december 1741, s. 226.

- 31 Leijonhufvud, Sigrid, *Carl Gustaf Tessin och hans Åkerökrets*, del 2, I aftonsvalkan, Stockholm 1933, s. 73.
- 32 KB, Hs, Åkerödagboken 1757, L 82:1:3, fol 844.
- 33 Leijonhufvud, Sigrid, *Omkring Carl Gustaf Tessin*, del I, Fru Grevinnan Ulla och Fru Grevinnan Augusta, Stockholm 1917, s. 139f.
- 34 Proschwitz, Gunnar von, *Carl Gustaf Tessin i Paris, konst och politik*, Stockholm 2002, s. 261 not 2, Tessin till Ulla Sparre den 20 november/1 december 1741.
- 35 Bergshammar var hennes morgongåva. Efter sin fader greve Carl Gustaf Bielke ärvde hon 1754 bl. a. Salsta och faderns omfattande bibliotek. Hon sålde Salsta och faderns bibliotek till sin svårson greve Erik Brahe. Detta bibliotek överflyttades sedan till Skokloster där det ännu finns. Bokkatalogen över biblioteket på Bergshammar från 1754 finns i privat ägo.
- 36 KB, Hs, Åkerödagboken 1760, L 82:1:11, fol 1422f.
- 37 KB, Hs, Åkerödagboken 1759, L 82:1:8, fol 1888f.
- 38 KB, Hs, Åkerödagboken 1767, L 82:1:25, fol 942. Om grevinnan Eva Bielke se Fries, Ellen, »Grefvinnan på Bergshammar«, *Teckningar ur svenska adelns familjelif i gamla tider*, Stockholm 1910, särskilt s. 226f och s. 228f.
- 39 Holst, Walfrid, »Hur Carl Gustaf Tessin nödgades börja avyttra sina samlingar«, *Nationalmusei Årsbok* 1934, s. 49–64; Robelin, Roger de, »On the Provenance of Rembrandt's The Kitchen Maid«, *Art Bulletin of Nationalmuseum* Stockholm, vol. 1–2, 1994–95, s. 100–110, Stockholm 1996. Merparten av konstsamlingens äldre målari var hustruns arv efter modern grevinnan Stina Lillie och en fjärdedel av den så kallade Stenbockska konstsamlingen. Dessutom var de nya betydande konstförvärven under åren 1728–1749 köpta för Ulla Sparres ärvda juveler som omsatts till pengar.
- 40 KB, Hs, Åkerödagboken 1757, L 82:1:2, fol 305
- 41 Tessin betalade sin systerson en avbetalning på 600 daler kmt, KB, Hs, Åkerödagboken 1761, L 82:1:14, fol 2306 och en slutlig betalning på 2600 daler kmt Ibid fol 2391.
- 42 Leijonhufvud, Sigrid, *Omkring Carl Gustaf Tessin*, del II, Drottningen Stockholm 1918, s. 137f.
- 43 Lunds universitetsbibliotek, Cod. De La Gardie IX:6 och finns i xeroxfotokopia på KB, (Cod. Holm. U 401) Jfr Lindberg, Sten G., »Boksamlarna gjorde biblioteket, Några 1600- och 1700-talsamlingar som bildar huvuddelen av Kungl. bibliotekets äldre litteratur, *Biblis*, 1976, Stockholm 1976, s. 115.
- 44 Se Roger de Robelin, »Jägaren Carl Gustaf Tessin och jakten på Läckö« *Jakten, konstnärens motiv – Jägarens mål*, Stockholm 2003, s. 31 med noter.
- 45 KB, Hs, L 82:1:1, Åkerödagboken 1756 fol 12.
- 46 Bokbindaren Thomas kostpenningar var 39 daler kmt i månaden. Se KB, Hs, L 82:1:1, Åkerödagboken 1756 fol 20 och fol 206; KB, Hs, L 82:1:2, Åkerödagboken 1757 fol 5.
- 47 KB, Hs, L 82:1:2, Åkerödagboken 1757, fol 50ff och fol 57f.
- 48 Jfr Tessins förnuftiga tankar om latinundervisningen vid gymnasier, där han menar att Nepos, Cesar, Cicero etc inte enbart skulle anses såsom grammatiker som endast tjänade att lära latin, utan de borde läsas två gånger, första gången för skalet, och andra gången för kärnan. KB, Hs, Åkerödagboken 1757, L 82:1, fol 15.
- 49 KB, Hs, Åkerödagboken 1757, L 82:1:2, fol 56.
- 50 Se Ulla Sparres bouppteckning 1769, RA, Svea hovrätts arkiv, adl bou E VIa 2aa:606, Inventarium öfver den vid Åkerå - Sätessgård befintliga Lösa=Ägendom upprättat den 6 februari 1769, fol 147 och fol 152.
- 51 RA, Svea hovrätts arkiv, adl bou E VIa 2aa:606, Carl Gustaf Tessins bouppteckning på Åkerö 1770, fol 172.
- 52 Ibid., fol 172v.
- 53 RA, Ericssbergsarkivet, Carl Gustaf Tessins samling, volym 1, bunt. 2, Förteckning på [(mina)struket] böckerna wid Åkerö med lindrigast åsatta värde d. 19 Octob. 1756. slutit d. 18 Decemb. 1756.
- 54 KB, Hs, Åkerödagboken 1758, L 82:1:4, fol 160.
- 55 KB, Hs, Åkerödagboken 1758, L 82:1:5, fol 948.
- 56 Om förhandlingen mellan Tessin och Scheffer se ibid, fol 949ff.
- 57 Ibid. L 82:1:5, fol 1197f.
- 58 RA, Svea hovrätts arkiv, adl bou E VIa 2aa:606, Carl Gustaf Tessins bouppteckning, fol 173.
- 59 KB, Hs, Åkerödagboken 1757, L 82:1:2, fol 397f.
- 60 KB, Hs, Åkerödagboken 1759, L 82:1:7, fol 643 nr 114.
- 61 KB, Hs, Åkerödagboken 1758, L 82:1:4, fol 29.
- 62 Ibid., fol 175f.

- 63 KB, Hs, Åkerödagboken 1759, L 82:1:7, fol 302.
- 64 Ibid., fol 323ff.
- 65 Ibid., fol 969.
- 66 KB, Hs, Åkerödagboken 1759, L 82:1: 8, fol 1202.
- 67 RA, Svea hovrätts arkiv, adl bou E VIa 2aa:606, Bou Carl Gustaf Tessin 1770, fol 226r, Konstarbeten, N:o 8. [hans Excellences förmak, eller det så kallade StenCabinettet], 1. st liten fyrkantig dito [kopparp-låt] med grefliga Sparriska wapnet med flera aftryck.
- 68 Carlander, C. M., *Svenska bibliotek och ex-libris*, band II, Stockholm 1904, s. 437.
- 69 RA, Svea hovrätts arkiv, adl bou E VIa 2aa:606, Bou Carl Gustaf Tessin 1770, fol 224.
- 70 Ibid., fol 226r, Konstarbeten, N:o 8. [hans Excellences förmak, eller det så kallade StenCabinettet], 1. st kopparplåt med grefliga Tessinska wapnet, ordrena och namnet Carl Gustaf Tessin med flera aftryck. 1. st mindre Dito [kopparplåt] med grefweliga Tessinska wapnet, utan namn.
- 71 KB, Hs, Åkerödagboken 1760, L 82:1:10, fol 504. Originalkopparplåten finns på Nordiska museet.
- 72 RA, Svea hovrätts arkiv, adl bou E VIa 2aa:606, Bou Carl Gustaf Tessin 1770, fol 224, Af mässing, N:o 8. [hans Excellences förmak, eller det så kallade StenCabinettet], 1. st Stift hwarå namnet Carl Gustaf Tessin är instuckit med trädskäft.
- 73 Se Ulla Sparres bouppteckning, RA, Svea hovrätts arkiv, adl bou E VIa 2aa:606, Inventarium öfver den vid Åkerå - Sätessgård befintliga Lösa=Ägendom upprättat den 6 februari 1769, fol 112.
- 74 KB, Hs, Åkerödagboken 1769, L 82:1:29, fol 850.
- 75 CATALOGUE des livres de la bibliotheque de feu son excellence Monseigneur CHARLES GUSTAVE Comte DE TESSIN, [...] Qui / SERONT MIS EN VENTE / à STOCKHOLM Le Du Mois DE / Prochain 1771. Et Jours Suivans. [eller] CATALOGUE Öfwer Framledne hans Excellence hr. Riks=Rådets m.m. hög-wälborne Grefwe herr CARL GUSTAF TESSINS hwackra och ansenliga Bok=Förråd, Som kommer til den mästabjudande på Auction at försäljas i Stockholm den ----- och följande dagar. 1771 Stockholm, Tryckt hos PETER HESSELBERG, 1771.